

TELEPÜLÉSSZINTŰ TÉRSÉGANALÍZIS A CSÍKI-MEDENCÉBEN – MÓDSZERTANI KIHÍVÁSOK

THE SETTLEMENT ANALYSIS OF THE CIUC BASIN – METHODOLOGICAL ASPECTS

SZÉKELY KINGA KATALIN

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszereda, Románia

szekelykinga@uni.sapientia.ro

Absztrakt

Azon térségek, települések számára, amelyek kimaradtak a fejlődés fő áramból, megoldást nyújthat az új vidékfejlesztési szemlélet, és az ehhez kapcsolódó térségfejlesztési megközelítések, mint a marketingorientált településfejlesztés. Ezek egy újfajta, piaci szemléletet feltételező, közösség-alapú irányzatra hívják fel a figyelmet, ahol sokkal jelentősebb szerepet kapnak a helyek, a helyi közösségek, megváltozik a helyi vezetőség funkciója és az endogén tényezők válnak a fő erőforrásokká. A fejlesztési tervek megvalósításához azonban szükségesek az olyan településszintű analízisek elvégzése, amelyek egyaránt figyelembe veszik a „kemény” és „puha” tényezőket. Ez az elemzési munka kihívást jelenthet, főleg ha a rendelkezésünkre álló adatok hiányosak és korlátozottak. A tanulmányban bemutatásra kerül az az elemzési modell, amelyet egy sajátos térség, a Csíki-medence településeinek vizsgálatára dolgoztam ki

Kulcsszavak: településanalízis, helyzetelemzés, új rurális paradigma, marketingorientált településfejlesztés, elemzési modell

Bevezető

2015-2016-ban a Hargita megyei (Románia) Csíki-medencében lokális léptékű térséganalízist végeztem, amelynek egyik célja volt beazonosítani és megvizsgálni azokat a történelmi, társadalmi, gazdasági tényezőket, amelyek meghatározzák a települések jelenlegi fejlettségi szintjét, fejlődési pályáját és versenyképességét¹. Ez a kutatómunka a sajátos térségi adottságokból eredően egész sor módszertani kérdést hozott előtérbe az adatgyűjtés, az adatfeldolgozás és az adatok értelmezése vonatkozásában.

Jelen tanulmány célja összefoglalni azon módszertani tapasztalatokat, amelyek ebből a helyzetből adódtak, és amelyek megítélésem szerint hasznosíthatók lesznek olyan további vizsgálatok számára, amelyek a térség településeinek a versenyképességi feltételeivel illetve a versenyképesség javítási feltételeivel foglalkoznak. Ezen tapasztalatokat, megfigyeléseket ajánlom mérlegelésre, továbbgondolásra.

A Csíki-medence az ország (Románia) központi részén található, Hargita megye területének kb. 25%-át teszi ki. A medence hossza 63 km, szélessége 14 km, területe 1700 km². Földrajzi szempontból, három térségből áll: a felcsíki, középcsíki és az alsíki térségek alkotják. Összesen 73 település található a medencében, ebből három város (Csíkszereda, Balánbánya, Tusnádfürdő, amelyek nem képezték elemzésem tárgyát), valamint négy, Csíkszeredához szorosan kapcsolódó szuburbánus település. A medence további 66 települése pedig 22 közigazgatási egységbe tömörül.

Az utóbbi évek során több olyan kezdeményezés is született, amely a Csíki-medence és környezetének fejlesztését, versenyképességének növelését tűzte ki célul. Ezek a stratégiák, elképzelések általában összefogó, általános székelyföldi vagy akár megyei (főként Kovászna és Hargita) léptékű stratégiák, amelyek kevésbé veszik figyelembe azt, hogy ezek a területek további tájegységekre tagolhatók, ahol a természeti, gazdasági és demográfiai összetétel eltérő. Községszintű fejlesztési tervek ugyan készültek számos helyen, de településszintű elemzésről és tervezésről egyáltalán nem beszélhetünk, pedig a térségi sajátosságok indokoltá tennék a lokális léptékű vizsgálatokat.

Fontosnak ítélem a megyei, ill. térségi léptékű tervezést, azonban szükségesnek látom, hogy foglalkozzunk a településszintű fejlesztési gyakorlattal is. Ugyan a Csíki-medencére földrajzi, történelmi, kulturális, vallási szempontból is egy egységként

¹ A kutatás a doktori disszertáció részét képezte: https://szie.hu//file/tti/archivum/Szekely_Kinga_Katalin_ertekezes.pdf

tekinthetünk, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a térség települései más-más fejlődési pályán járnak, éppen ezért egységes fejlesztési gyakorlat nem alkalmazható mindenhol. Számos tényező befolyásolta azt, hogy a települések gazdasági és társadalmi helyzete miként alakult az évek során, és ugyanezek hatására alakultak ki fejlődésbeli különbségek a települések között.

A kutatási feladat alaposabb megértése céljából fontosnak tartom részletezni a térségi kontextust, kiemelve néhány olyan tényezőt, ami meghatározó volt a vizsgálat szempontjából.

Az országos adminisztratív szervezés, besorolás megismerése fontos kiindulópontként értelmezhető. Különbséget kell tennünk a község és a település között. A községet Romániában, akárcsak Magyarországon, és az európai országok többségében, a közigazgatási rendszer adminisztratív-területi egységeként definiálják, kizárólag csak rurális közigazgatási egységre használják ezt a megnevezést. Míg pl Magyarországon megkülönböztetik a községet és nagyközséget, addig Romániában csak a község fogalma használatos függetlenül attól, hogy mekkora a lakosságszáma illetve, hogy egyfalvas vagy többfalvas az adott község. 1968-ban, a ma is érvénye közigazgatási rendszer bevezetésekor vonták össze az ország településeit ügyelve arra, hogy az így keletkezett községek lakossága és területe lehetőleg hasonló (néhány ezer fős) nagyságú legyen. A 2000-es évek során számos község, a történelmi hagyományokra hivatkozva és az önállósodás reményében szétvált, ez a 351/2001-es törvény következtében történhetett meg, ami meghatározta azt, hogy a községek különválásához, alakulásához az első szempont az 1500 fős népességszűz, a közzintézmények jelenléte (iskola, egészségügyi egység, gyógyszerár, rendőrs, közúti vagy vasúti megálló) valamint egy gazdasági potenciál megléte, ami biztosítja a község költségvetését. Romániában egy községhez átlagosan 4,5 falu tartozik, de ez változik régióként, míg az aprófalvas vidékeken akár 10-nél is több falu tartozik egy-egy községhez, addig pl. a síkvidéken az a jellemző, hogy 1-2 falu alkot községet. A Csíki medencében az országos átlag érvényesül.

A térség települései, mint az országos rendszer részei (jogi, adminisztratív, finanszírozás szempontból központosítva vannak irányítva), viszont több tényezőnek köszönhetően eltérő módon működnek, mint az ország többi települése. Ez egyéb más tényezők mellett a kisebbségi helyzetből is adódik. A Csíki-medencében a magyar lakosság száma sokkal jelentősebb, mint a más nemzetiségűeké. Ennek a helyzetnek a következtében jelentkezett a rendszerváltás követő időszakban (90-es évek) a lokalitás felértékelődése, a helyi identitásoknak a felerősödése, amit

rehabilitáltak, fejlesztettek (helyi események, rendezvények szervezése, szimbólumok használata, emlékművek állítása által) ez pedig erős kapcsolatban áll a településcentrikussággal (falucentrikussággal).

A kisebbségi plusz támogatások is szintén meghatározó tényezőként említhetők, ezeknek két típusa van, az egyik a megyei tanácsok támogatása – az ösztönzések, a szervezés, hálózati kezdeményezések – térségi erőforrásokból. A másik kisebbségi plusz, a tudástranszfer, magyarországi kapcsolatok, képzések, a vidékfejlesztés ösztönzése, szakemberképzés, kistérségi kezdeményezések.

A kialakult, sajátos helyzetet a helyi fejlesztés térségi folyamatai is befolyásolták. A térség 90 után komoly fejlesztési hátránnyal indult. A szocialista időszak korlátozta a települések fejlődését – települések összevonása, az egyéni tulajdonok megszüntetése, a fejlesztési erőforrásoknak a városokba valló átcsoportosítása kedvezőtlen gazdasági és társadalmi helyzetet eredményezett. A rendszerváltás után továbbra is jellemző volt a lakosságszám csökkenése, fennmaradtak a foglalkoztatottsági és megélhetési gondok. Az uniós csatlakozást követően elindult ugyan egy felzárkózási folyamat, de ha fejlődtek is ezek a települések, a városokhoz képest sokkal kisebb mértékben, és a települések közül is a nagyobb, főként közszéközpont szerepet betöltő települések voltak előnyben.

A települések jelenleg egy viszonylag „stagnáló” helyzetben vannak, a sajátosan kialakult periférikus helyzet nem engedi meg, hogy felzárkózzanak, a globalizációs folyamatok egyre inkább növelik a különbségeket és a hagyományos vidékfejlesztési stratégiák nem mindig alkalmazhatók. Ezek a tényezők indokolták az elemzés elvégzését, aminek célja a térség településeinek „elmozdítása”.

Szakirodalmi háttér

A marketingorientált településfejlesztés elmélete szerint – ami szakít a hagyományos vidékfejlesztési irányzattal és az új rurális paradigma szemléletét követi – egy településen a jólétet a versenyelőnyök feltárása, kialakítása, megvalósítása és kommunikálása biztosítja. Fontos meghatározni, hogy egy adott település mennyire versenyképes, melyek azok a versenyelőnyök amelyekkel rendelkezik, ugyanis a továbbiakban a fejlesztési stratégia ezen elemekre építhető. (Hegyi 2007, p. 63)

A települések helyzetelemzéséhez szükséges szempontok meghatározásához a települések versenyképességével foglalkozó szakirodalmat tanulmányoztam, ami részletesen foglalkozik azzal, hogy melyek azok a tényezők, amelyek befolyásolják és meghatározzák egy-egy település versenyképességét (Enyedi 1997, Lengyel–Rechnitzer

2000, Lengyel 2000a, Horváth 2001, Cséfalvay et al. 2005). A leggyakrabban az ún. „kemény” tényezők kerülnek kiemelésre, a gazdasági mutatók (GDP, GVA), beruházások értéke, foglalkoztatottsági ráta, kutatás-fejlesztés kiadásai stb. és háttérben maradnak a „puha” tényezők (pl. külső, belső településimázs, kommunikáció, szellemi értékek stb.).

A versenyképesség meghatározásával és különböző modellek kidolgozásával számos szerző foglalkozott. Az általános kiindulópontot a közgazdaságtanban megfogalmazott versenyképességi szemléletek jelentették. Enyedi György (1997) azt vizsgálta, hogy milyen tényezők szükségesek ahhoz, hogy egy város sikeres legyen, melyek azok a versenyképességi elemek amelyek biztosíthatják versenyhelyzetben az egyes városok sikerét. Külön régiókra és városokra vonatkozóan vizsgálta a versenyképességet Lengyel Imre (2000b) is, ő egy háromszintű, vertikális, piramis modellben komplex módon foglalta össze a versenyképesség azon tényezőit, amelyek befolyásolják az üzleti környezet megteremtését, ill. meghatározzák a regionális versenyképességet. A modell azonban főként a gazdasági versenyképességet emeli ki. A települések esetében azonban a jólétet más jellegű tényezők is befolyásolhatják, amelyek nem kaptak helyet a modellben (pl. ökológiai, társadalmi, kulturális összetevők). Fontos kiemelni, hogy a marketingorientált vidékfejlesztésben a versenyképesség meghatározásánál, ill. vizsgálatánál is el kell kicsit távolodni a kizárólag csak közgazdasági szempontú megközelítéstől és területi szempontokat is figyelembe kell venni.

Piskóti–Dankó–Schupler (2002) munkájához köthető egy másik, a szakirodalomban ismert településfejlesztési versenyképesség modell. A Porter-féle nemzetközi versenyképesség modellt (Lengyel 2000b), továbbgondolták, továbbfejlesztették, úgy hogy az a települések, régiók vizsgálatára legyen alkalmas és képviselje a marketingorientált megközelítést. Két tényezőcsoportot határoztak meg, az egyik a saját helyzet tényezőinek leírására alkalmas (adottságok, imázsvizsgálat, marketingorientált tevékenység), a másik csoport pedig a külső tényezők (célcsoportok és versenytársak vizsgálata) elemzésére.

A részletes elemzési modell célja, hogy feltárja az egyes tényezők közötti kapcsolódási pontokat, azok egymásra való hatását, ill. meghatározza azokat a sikertényezőket, amelyekre alapozható, építhető egy hatékony, marketingorientált fejlesztési stratégia, azaz olyan, ami nemcsak a kínálati oldalról közelít, hanem sokkal inkább a keresleti oldalt veszi figyelembe.

A versenyelőnyök pontos meghatározása miatt fontos a részletes, átfogó elemzés minden területen, ugyanis a súlypont változik régióként, településekként.

Munkafolyamat ismertetése

Már a kutatómunka indulásakor megfogalmazódtak azok a kérdések, – a hivatalos adatok hiányából adódóan² –, hogy milyen lokális mutatók lehetnek alkalmasak a települések vizsgálatához, ezek adottságainak feltárásához. A hiányos statisztikai adatok ugyanis behatárolták az alkalmazható módszertani eljárások körét.

A településmarketing szempontú elemzés elvégzéséhez a Piskóti és társai (2002) által javasolt elemzési modell tűnt a legalkalmasabbnak, azonban a vizsgálatba bevont települések nagy száma nem tette lehetővé, hogy minden egyes település esetében elvégezzem a mélyreható elemzést és azt sem, hogy kizárólag csak kvalitatív módszereket alkalmazzak (helyszíni terepmunka, interjúk elemzése, SWOT analízis stb.) – bár ezeket a vizsgálati eljárásokat a kutatás során igyekeztem hasznosítani, és néhány mutató kialakításakor az így gyűjtött adatokat alkalmaztam –. Célravezetőbbnek tartottam – egyrészt az objektivitás erősítése okán, másrészt az egyes települések összehasonlító elemzése érdekében – a kvantitatív módszert helyezni előtérbe. A hivatalos adatforrások hiányosságai miatt a kvantitatív területi elemzések köréből (deskriptív, ökonometriai, szimuláció, ld. Kocziszky 2013, p. 9) a leíró jellegű elemzést választottam.

Továbbá a településpotenciál elemzés mutatkozott célravezetőnek, amit Szörényniné–Kukorelli is alkalmazott egy kistérségi vizsgálat során. (Szörényniné–Kukorelli 1997, p. 33) Ha azt a kérdés akarjuk megválaszolni, hogy a vizsgált térségben milyen településtípusok azonosíthatók be a versenyképessé válás megalapozása céljából, akkor a településpotenciál vizsgálatának módszere alkalmazható. Az idézett szerző településsoros mutatószámokat készített és az vizsgált településkör valamennyi elemére egy sokváltozós, összesen 16 mutató rangsort állított fel. Ezek közül három mutató a demográfiai viszonyokról, négy a gazdasági aktivitásról, öt a turizmusról, négy pedig az infrastruktúráról ad tájékoztatást.

Ez a módszer alkalmasnak mutatkozott a településvizsgálatok elvégzéséhez, azonban az itt alkalmazott mutatók nem feleltek meg településmarketing szempontú vizsgálatnak és itt is hiányoztak az ún. „puha” tényezők. Ezért saját mutatókat kellett kidolgoznom.

Tekintettel arra, hogy településpotenciál elemzésre kevés példa van, a szakmai párhuzamok figyelembe vétele mellett nagy hangsúlyt helyeztem a térségi adott-

² Az Országos Statisztikai Hivatal községsoros adatokat közöl, nem állnak rendelkezésre településsoros adatok

ságokra. A terepen szerzett tapasztalatok, valamint az elérhető településspecifikus adatok alapján öt mutatócsoportot alakítottam ki, amelyek – a térségi viszonyokat és a települések jellegét figyelembe véve – alkalmasak lehetnek településanalízis végzésére, ill. kellő szakmai alapot biztosítanak a településtípusok megalkotásához és szem előtt tartják a marketingszemponitú megközelítést is (Sikos T.–Tiner 2008).

Az öt mutatócsoporton belül 16 olyan változó került meghatározásra, amelyek meghatározzák a települések fejlődési potenciálját. A változók kiválasztásánál korábban elvégzett település és térséganalízisek szempontrendszerét is figyelembe vettem (Sikos T. 1997, Sikos T.–Tiner 2003), de arra is fontos volt figyelni, hogy olyan mutatószámokra volt szükség, amelyek a rendelkezésre álló hivatalos és településsoros adatokból megalkothatók, és amelyeket a terepen való munka valamint a szakértőkkel folytatott szakmai konzultáció révén megbízhatóan ki lehetett alakítani.

Az 1. táblázat foglalja össze a mutatócsoportokat, az elődleges és másodlagos változókat.

4. táblázat: Az elemzés során alkalmazott mutatócsoportok és változók

Mutatócsoportok	Elsőrendű változók	Másodrendű változók
Demográfiai mutatók	Lakosság száma	
	Népességmegtartó erő	
	Iparosodás demográfiai hatása	
Gazdasági helyzet	Vállalkozások	Vállalkozások száma
		Alkalmazottak aránya
		Jelentős pénzügyi forgalommal rendelkező vállalkozások száma
	Idegenforgalom	Szálláshelyek száma
		Szálláskapacitás
		Vendégéjszakák száma
	Agrár adottságok	
Fejlesztési lehetőségek	Adminisztratív státusz	
	Térbeli elhelyezkedés	Várostól való távolság
		Főútvonalaktól való távolság
	Forrásbevonási gyakorlat	
	Innovációs gyakorlat	

<i>Mutatócsoporthok</i>	<i>Elsőrendű változók</i>	<i>Másodrendű változók</i>
Intézmények-szolgáltatások	Oktatás	Oktatási intézmények száma
		Oktatási intézmények szintje
	Kultúra és civil élet	
	Közösségi szolgáltatások	
Pozicionálási gyakorlat	Rendezvények	
	Külső kommunikáció	
	Belső kommunikáció	

Forrás: saját szerkesztés

Minden változó esetében öt kategóriát határoztam meg, amelyben az 1-es jelentette a legalacsonyabb, az 5-ös a legmagasabb értéket. Így minden egyes települést 16 változó mentén 1-től 5-ig terjedő értékkel jellemeztem.

A következőkben kerülnek bemutatásra azon mutatócsoporthok (összesen 5) és az ehhez kapcsolódó változók (16), amelyeket – a térségi sajátosságokat figyelembe véve – meghatároztam és alkalmasak ítéltam a Csíki-medence településeinek vizsgálatára.

Első mutatócsoport: Demográfiai mutatók

A mutatócsoport három változót foglal magába. Az általam alkalmazott mutatók a települések demográfiai folyamatait írják le. A térségi társadalomtörténeti előzmények, valamint a jelenlegi társadalmi folyamatok is azt mutatják, hogy a lakosság szám nagysága meghatározó szerepet játszik a helyi közösség életének alakulásában, a belső szerveződésben, a formális és informális intézményesülés számában és mintázataiban. A csoport mutatói: települések lakosság száma, népességmegtartó erő, iparosodás hatása.

a) Települések lakosság száma

A fenntarthatóság, településfejlesztés szempontjából meghatározó, hogy mekkora egy adott település lakosság száma. Minél nagyobb a népesség annál nagyobb az aktív korú foglalkoztatottak száma, több a helyi szerveződés, nagyobb a fiatalok aránya, jelentősebbek a helyi rendezvények és várhatóan erősebbek a helyi intézmények (egyház, közbirtokosság, iskola) az identitás építési folyamatok.

b) Népességmegtartó erő

A települések stabilitását, életképességét tükrözi az, hogy az elmúlt évtizedek során miként alakult a települések népességszáma, sikerült-e megőrizniük a lakosságállományt, volt-e jelentősebb csökkenés (lakosságnövekedésre a térség települései esetében nincsen számottevőbb példa).

c) Iparosodás hatása demográfiai folyamatokra

A 60-as években elindított térségi iparosítási folyamat következtében sokan – részben vagy egészében feladták a gazdálkodó életmódot – a városban (főként Csíkszeredában) kerestek munkahelyet és lakhatási lehetőséget. Ennek a folyamatnak jelentős népesség elszívó hatása volt, az iparban és a szolgáltatásokban foglalkoztatottak mellett a szellemi foglalkozásúak, a vidéki elit egy része is inkább a városba költözött. A vizsgált mutató jelzi, hogy a települések a szocialista iparosítási és területfejlesztési politika keretei között milyen mértékig tudták megőrizni népességüket, hogyan alakult a székelyföldi települések népességmegtartó-képessége.

Második mutatócsoport: Gazdasági helyzet

A települések gazdasági helyzete a rendszerváltás óta folyamatosan változik, növekszik a vállalkozások száma, a növekedés üteme összefügg azzal is, hogy a rendszerváltás előtti időszakban az egyéni vállalkozási forma nem létezhetett. A turisztikai szálláshelyek száma is jelentős mértékben változott az elmúlt időszakban, de ezen változás a települések életére relatíve kis hatással volt. A helyi gazdasági erőforrások, a gazdasági teljesítménykompetencia felmérése az általam alkalmazott településanalízis fontos része.

a) Vállalkozások

A települések fejlettségi szintjének elemzése során fontos vizsgálni a vállalkozások szerepét a települések életében. A vállalkozások száma, pénzügyi forgalma és a foglalkoztatottak száma befolyásolja, hogy miként alakul a települések élete, kínálkozik-e elegendő munkahely a település lakói számára, és a vállalkozások milyen mértékben járulnak hozzá a települések fejlesztéséhez az ipari adójukon keresztül.

Az adatgyűjtésem során a fenti szempontokat vettem figyelembe, ami egyben három másodlagos változót jelent. A vállalkozások száma szerinti rangsoroláshoz a 100 lakosra jutó vállalkozások számát vettem alapul. A foglalkoztatottak száma a település teljes lakosságához lett viszonyítva, míg a pénzforgalom értékelésénél azt vizsgáltam, hogy hány darab jelentősebb (1000 ezer RON fölötti) pénzügyi forgalommal rendelkező helyi vállalkozás van.

b) Idegenforgalom

A turisztikai szolgáltatások, az idegenforgalom jelentős hatással van egy település ismertségére, marketingjére és térségi kapcsolataira.

A turisztikai mutatók kiemelkedő szereppel bírnak a Csíki-medencében, a helyi szereplők általában fontosnak ítélik meg a turisztikai fejlesztést és azon településeken ahol már jelen van, meghatározó a szerepe a foglalkoztatásra, a megélhetésre, a településképre stb. Tekintettel a mutató fontosságára három másodlagos változót is kidolgoztam, a regisztrált turisztikai szálláshelyek száma, a vendégéjszakák száma és a szálláskapacitás alakulása.

c) *Agrár adottságok*

A Csíki-medencében az agrárgazdaság szerepe meghatározó, a mezőgazdaságból élők száma az országos átlagnál magasabb. A hivatalos statisztikai adatok alapján csupán a lakosság egyharmada dolgozik az agrárszektorban, mégis a térség településein majdnem minden család folytat valamilyen mértékű gazdálkodást. Éppen ez indokolja az agrárium szerepének mélyebb vizsgálatát, hiszen az agrár életmódhoz való kötődés jelentősen befolyásolja a települések gazdasági helyzetét, azok fenntarthatóságát.

A településeken belüli agrárpotenciál legfontosabb meghatározó elemét a háztartások tulajdonában lévő földterületek képezik. A „farmjellegű” agrár-vállalkozások száma és az általuk birtokolt földterület nem számottevő, néhány településen egyedi pozitív tényező a társulási formában működő gazdálkodás. A földtulajdon megoszlása mellett a talajadottságokat célszerű figyelembe vennünk, melyek lényegesen eltérőek a medence egyes térségeiben: Felcsík, sík területek, kedvezőtlenebb talajminőség, Alcsík, sík terület, kedvezőbb talajminőség, dombos területek Alcsíkon és Felcsíkon.

Harmadik mutatócsoport: Fejlesztési lehetőségek

A mutatócsoporthoz négy változót rendeltem, az első a települések közigazgatási státuszára vonatkozik. A tereptapasztalatok és a szakértői vélemények is azt mutatják, hogy a települések fejlettségi szintjét, tevékenységpotenciálját jelentősen befolyásolja az, hogy önálló településként, községközpontként vagy csatolt településként működnek-e. A térbeli elhelyezkedés főként a medencén belüli mozgásteret, ill. a centrumhoz való viszonyt jelzi. A harmadik változó a forrásbevonási gyakorlatra vonatkozik, ami szintén a teljesítménykompetenciáról és gazdasági fejlettségről ad információt. A negyedik, az innovációs gyakorlat, ami már egy sokkal puhább tényező, a teljesítménykompetencia mellett a kínálatfejlesztésről is sokat elárul.

a) *Közigazgatási státusz*

A települések cselekvési lehetőségeit, mozgásterét, a megvalósított fejlesztéseket közvetve és közvetlenül (döntéshozatal, forrásbevonási képesség, vezetőségnek az adott településhez való kapcsolódása stb.) az is befolyásolja, hogy adminisztrációs szempontból központnak számítanak-e vagy sem. A tapasztalatok azt mutatják, hogy azok a települések, amelyek községközpontként működnek sok esetben előnyt élveznek, kedvezőbb helyzetben vannak, mint a községközpont státusszal nem rendelkező települések.

Jelen mutatónál azt igyekeztem figyelembe venni, hogy a vizsgált település községközpontként működnek-e vagy sem. Ha igen akkor milyen régóta tölti be ezt a funkciót ezen a területen. Amennyiben nem rendelkezik közigazgatási központ státusszal, van-e valamilyen informális szervezeti formája a településképviseletnek (a községi tanácsban való képviseleten kívül) vagy a helyi közösségi vezetésnek. A helyi vezetés intézményes vagy nem intézményes léte, ill. informális szerepe a vizsgált térségben nagyon fontos települési adottságok szempontjából valamint a települések fejlesztését illetően.

b) *Térbeli elhelyezkedés*

A Csíki-medence méretéből és a közlekedési útvonalak futásirányából következően az egyes települések térbeli elhelyezkedése kedvezőbb, de a nagyobb távolságra található, a közlekedési főútvonaltól távolabb lévő települések sem kerülnek kifejezetten periférikus helyzetbe. Napjainkra a közlekedési lehetőségek (utak fejlesztése, személygépkocsik számának ugrásszerű növekedése) valamint a kommunikáció lehetőségek javulása révén a várostól való távolság és a főútvonalaktól való távolság sokkal kevésbé jelent hátrányos helyzetet, mint ezt megelőzően. A falvak megközelíthetősége azonban továbbra is fontos tényező, távolságuk a közlekedési főútvonalaktól meghatározó tényezője lehet a fejlesztési lehetőségeknek.

c) *Forrásbevonási gyakorlat*

A rendszerváltást követően, de inkább a 2000-es években (előcsatlakozási alapok megnyitása után) alakult ki a forrásbevonási gyakorlat és jelentős különbségek alakultak ki, melyek megmaradtak napjainkban is a települések között. Nagyon eltérő, hogy melyik faluban milyen fejlesztéseket tudtak megvalósítani az utóbbi másfél, két évtizedben. A megyei és az országos erőforrások mellett több helyen is próbálkoztak más források bevonásával is (pl. EU-s támogatások, más jellegű pályázatok, magyarországi támogatások

elérése, Leader programok). A pályázati eredményesség a településekben megmutatkozó fejlesztésekben nyilvánul meg. A fejlesztések döntő része az 1989 előtti időszakban felhalmozódott infrastrukturális hátrányok ledolgozására irányult (vízvezeték-hálózat, útépitések és útfelújítások, középületek építése vagy felújítása, szennyvízhálózat kiépítése, gázellátás kialakítása). A forrásbevonási gyakorlatnak és tapasztalatnak a számbavétele nagyon fontos a helyi adottságok felmérése szempontjából.

d) Innovációs gyakorlat

A települések fejlődéshez nem elegendő csupán az infrastrukturális feltételek biztosítása, a megyei vagy központi szinten igénybe vehető standard pályázati források igénybevétele. Szükség van az önkormányzatok, a civil szervezetek, a helyi vállalkozások, a helyi elitek részéről olyan ötletek, kezdeményezések kidolgozására, projektesítésére, amelyek a helyi adottságokból és a helyi igényekből indulnak ki, az endogén erőforrásokra is alapoznak és a település versenyképessé tételét célozzák. Az ilyen kezdeményezések mögött rendszerint lakossági aktivitást is feltételezhetünk, ami szintén mozgatórugója a helyi fejlesztésnek. Ebben a tekintetben a térség települései között nagyon lényeges különbségek vannak.

Negyedik mutatócsoport: Intézmények-szolgáltatások

A Csíki-medence településeinek döntő többsége egy-egy közigazgatási egységbe (községbe), tömörül, éppen ezért kell vizsgálni, hogy hol helyezkednek el az közigazgatási, oktatási, kulturális intézmények, valamint húzódik ezen települések vonzáskörzet határa. Ez a mutatócsoport a közszéközpontok szerepét emeli ki, melyekbe a települések csoportosulnak. Fontos abból a szempontból is, hogy egy adott községhez tartozó településhez milyen intézményi struktúra kapcsolódik. A negyedik mutatócsoportba tartozó változók (oktatás, kulturális és civil élet, közösségi szolgáltatások) a tényezőellátottságról, társadalmi viszonyokról, és a településfejlesztésről adnak áttekintést.

a) Oktatás

A településeken működő óvodák, elemi és általános iskolák száma és az ott oktató tanárok száma hatással van arra, hogy milyen pedagógusi, ill. ifjúsági közösség alakul ki az adott településen, ez pedig közvetve és közvetetten befolyásolja a helyi közösségi kezdeményezések intenzitását, a helyi elit kialakulását.

Ennek a mutatónak a kategóriái a településen működő oktatási intézmények száma és szintje szerint kerültek meghatározásra.

b) Kulturális és civil élet

A közösségi identitás erősségét, a helyi lakosság aktivitását, kezdeményező-készségét, de részben életminőségét is jelzi az, hogy van-e kulturális élet a településen, és az milyen intenzitású, vannak-e olyan helyi ünnepek, olyan szimbolikus elemek, amelyek meghatározzák a helyiek szokásait, mindennapjait. Az aktív kulturális élet, a helyi lakosság mobilizálásán túl értékteremtő erővel is bír, továbbá jelentős szerepet játszik a települések életében.

A változó kategóriái a kulturális értékek mennyisége és a kulturális események intenzitása szerint lettek kialakítva.

c) Községi szolgáltatások

A szolgáltató intézményekkel való ellátottság meghatározó szereppel bír egy település életében, befolyásolja a helyi lakosság mindennapjait. Az intézmények megléte és működése (pl. polgármesteri hivatal, orvosi rendelő, posta, művelődési ház, bankfiók, idősotthon, szociális ellátás stb.) hozzájárul a lakosság életminőségének alakulásához (kevesebb időráfordítás, könnyebb elérés). A változó meghatározásához a településen működő szolgáltató intézmények jellegét és számát vettem figyelembe.

Ötödik mutatócsoport: Pozicionálási gyakorlat

A kommunikációs tevékenység és a kommunikációs csatornák elemzése elengedhetetlen szempont egy település marketingszempontrú fejlesztését illetően. A lakosság tájékoztatása hat a település általános megítélésére és belső image alakulására. A települések pozicionálását nagymértékben befolyásolják azok a külső és belső események, rendezvények, amelyeket közvetlenül a településhez tudunk kapcsolni. A mutatócsoporthoz három változót használtam fel: rendezvények, külső kommunikációs tevékenység és belső kommunikációs tevékenység.

a) Rendezvények

A rendezvények jellege, tartalma és az általuk elért célcsoportok hatást gyakorolnak a települések kialakított képére, arra hogy milyen imázs alakul ki róluk. Egy-egy sajátos esemény pozicionálási tényezőként is funkcionálhat, ha megfelelő publicitást kap idővel összekapcsolódik a település nevével. Ez főleg a nagyobb térségi kereteket túllépő rendezvények esetében valósul meg. A kisebb léptékű, többnyire befelé irányuló, a helyi lakosságot célzó események az identitásépítésben és erősítésben bírnak nagyobb szereppel, hozzájárulnak a belső imázs alakításához.

A változó kategóriáinak meghatározásához azt vettem figyelembe, hogy az egyes településeken milyen gyakorisággal szerveznek eseményeket és ezeknek milyen a jellege, irányultsága.

b) Külső kommunikációs tevékenység

A térség ismertségének megteremtésének, az értékek, tevékenységek bemutatásának az egyik legalkalmasabb módja a tudatos, folyamatos kommunikáció. A hatékonyan működő kommunikációs folyamat számos tényezőre van jelentős hatással. Egyrészt javítja a településképet, hozzájárul ahhoz, hogy szélesebb körben megismerjék az adott települést, ami közvetve hat az idegenforgalom alakulására, másrészt a pozitív településimázs növeli az együttműködések, befektetések és támogatások esélyét is.

A változó kialakításakor figyelembe vettem az alkalmazott online kommunikációs eszközöket, a sajtójelenlétet, valamint a települések bemutatását segítő promóciós anyagok formáját és számát.

c) Belső kommunikációs tevékenység

A lakossági kommunikációnak két fontos szempontját kell még megemlíteni, egyrészt a tájékoztatási funkciót, másrészt az identitáserősítő funkciót. A belső kommunikáció rendszeressége, tartalma, formája (közlemények, szóbeli tájékoztatás, lakossági fórumok, helyi újság) meghatározza azt, hogy a helyi lakosság mennyire fogja magáénak érezni a település ügyeit, mennyire lesz jelentős a lakossági aktivitás, részvétel, a településvezetés támogatása. A helyi identitás erőssége a településhez való kötődést, ragaszkodást befolyásolja leginkább.

A mutató meghatározásához a belső kommunikációs eszközöket vizsgáltam (online és hagyományos eszközök).

A meghatározott változók alapján, a kiválasztott 32 településre elvégeztem a településanalízist. A megjelölt öt mutatócsoport alapján komplex mutatókat alakítottam ki, majd az így kapott eredményeket grafikusán ábrázoltam (pókháló diagramokkal).

A kialakított lokális léptékű adatbázis lehetőséget adott (1) az egyes települések helyzetének értelmezésre értékelésére, másfelől (2) lehetővé tette a települések klasszifikációjának elvégzését. Négy típust alakítottam ki, amelyekhez szintén elemző, értelmező munka kapcsolódik, ill. fejlesztéspolitikai javaslatok megfogalmazása minden beazonosított típushoz rendelve.

Értelmezések, összefoglaló

A módszertan kidolgozása kihívás volt, többszöri kísérletezést, tesztelést is igényelt, ugyanis egyrészt egységes településszintű elemzés nem készült a térségben, ami mintaként szolgált volna, másrészt nem álltak rendelkezésemre hivatalos településsoros adatok.

Az elemzési modell kidolgozásánál figyelembe kellett vennem, hogy milyen adatsorokhoz volt hozzáférésem, és melyek azok, amelyek összegyűjthetők terepmunka során. Ugyanakkor a változók meghatározásakor azt is szem előtt tartottam, hogy olyan tényezők is bekerüljenek, amelyek a településmarketing elemzési modelljeiben is szerepelnek.

Felhasznált szakirodalom

- Cséfalvai Z.–Csizmadia N.–Csordás L. (2005): Kistérségek versenyképessége és a globális hálózatok. In: *Polgári Szemle* 1 (6-7)
- Enyedi Gy. (1997): A sikeres város. In: *Tér és Társadalom*, 11 (4) 1-7. p.
- Hegyfi F. B. (2007): Marketingorientált településfejlesztés. 129-138. p. In: RECHNITZER J. (Szerk.) *Település és fejlesztés*. Budapest: Magyar Közigazgatási Intézet. 235 p.
- Horváth Gy. (2001): A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. In: *Tér és Társadalom*, 15 (2) 203–231. p.
- Koczinszky Gy. (2013): Bevezetés a területi elemzések ökonometriájába. Miskolci Egyetemi Kiadó. 161 p.
- Lengyel I. (2000a): A regionális versenyképességről. In: *Közgazdasági Szemle*, 47 (12) 962–987. p.
- Lengyel I. (2000b): Porter-rombusz: A regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. In: *Tér és Társadalom* 14 (4) 39–86. p.
- Lengyel I.–RECHNITZER J. (2000): A városok versenyképességéről. 130–152. p. In: HORVÁTH Gy.–RECHNITZER J. (Szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs: MTA RKK. 615 p.
- Piskóti I.–Dankó L.–Schupler H. (2002): Régió- és településmarketing. Budapest: KJK KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. 390 p.
- Sikos T. T. (Szerk.) (1997): Budapest Tér-Képekben = Budapest In-View. Budapest: Geomarket, Kossuth Kiadó.

- Sikos T. T.–Tiner T. (2003): Tatabányai kistérség tér-képekben. Tatabánya: Modern Üzleti Tudományok Főiskolája.
- Sikos T. T.–Tiner T. (2008): Határmentiség és fejlődési térpályák: a regionális együttműködés lehetőségeinek vizsgálata a településmarketing eszközrendszerével a magyar-szlovák határ déli oldalán. Tata: Modern Üzleti Tudományok Főiskolája. 203 p.
- Szörényiné Kukorelli I. (1997): Egy kistérség sikerének titka – avagy tettek és tervek a Nyugati-Kapu Térségfejlesztési Társulás „házatáján”. In: *Tér és Társadalom*, 11 (4) 25-43. p.

Abstract

The new rural paradigm and the connected approaches, like the marketing-oriented local development can provide a solution for the regions which were left out of the main stream of development. In these new, community-based approaches local communities are given a much more significant role. The endogenous factors have become the main resource potential and the local management functions have changed. However the implementations of development plans require a settlement analysis, which takes into account both the „hard” and „soft” factors. This analysis work can be challenging, especially if the available data are incomplete and limited. The study will present a settlement potential model, which is suitable for the examination of the settlements in the Ciuc Basin.

Keywords: *settlement analysis, situation analysis, new rural paradigm, marketing-oriented local development, analysis model*